

Виктор М. Тимура^[1]

Словачка академија наука
Братислава (Словачка Република)

УДК 323.1(=16)
327::911.3(4=16)"18"
Прегледни научни рад
Примљен: 13.3.2026.
Прихваћен: 19.4.2026.
doi: 10.5937/napredak7-6566

Генерација „Свеславије“ и руски славјанофили

Сажетак: Проблематика сарадње између слованских народа није прошлост ни у данашње време. Њени почеци сежу у давну прошлост, у најмању руку у време Великоморавске државе. Одређени врхунац догодио се у 19. веку, посебно у вези са револуционарном 1848/49. годином, када се подигао револуционарна талас европских народа, нарочито словенских народа који су животарили угњетавани у Аустроугарској монархији. У овом процесу је било занимљиво да је импулс за узајамношћу и сарадњу међу слованским народима потекао из Словачке и проширио се на све слованске народе. Био је подстрек за словенофилство и у Русији, откуд су долазили код словачких и чешких представника не само по искуства, већ су им се у дивили и због слованског ентузијазма.

Кључне речи: узајамност, словенски-словенска, словјанофили, руски словјанофили словачки, штуртовци, генерације, Свеславија, чехословачко друштво, словански конгрес, препород, Русија, месијанизам, пангерманизам

Када је 1824. године изашла Коларова поема *Кћи Славије*, то није било пуко објављивање обичне збирке песама. Био је то емотиван и снажан апел упозорења Словенима на смртоносну опасност коју је Јан Колар освестио током својих студија на немачком универзитету у Јени 1817–1819. године. Пре свега, требало је да две чињенице послуже као подстицај за буђење свести о словенском уједињењу.

На првом месту талас немачког националистичког заноса – пангерманизма, који се појавио у Немачкој после Наполеонових ратова, усмерен не толико против покретача ратних катастрофа, колико традиционално, као и хиљадама година раније, против Словена. На светковинама у дворцу Вартбург, на којима је лично присуствовао, схватио је опасност која прети Словенима од немачке експанзивности,

[1] vtimura@chello.sk

надмености и агресивности. Био је то доживљај који га је потресао и довео до спознаје да словенски народи, изузев Руса, немају сопствену државу и да би морали да се тргну и уједине против ове претње.

Друга чињеница која је утицала на Колара биле су руине после насељавања словенских народа на немачкој територији. Пропутовао је североисточну Немачку пратећи трагове после насељавања Балтичких Словена, који су, разједињени и нејединствени, подлегли германској агресивности и експанзивности. Тако се родила идеја свесловенства и словенске узајамности.

Из подстицаја не можемо изоставити ни љубав Ј. Колара према Фредерики Шмитовој.

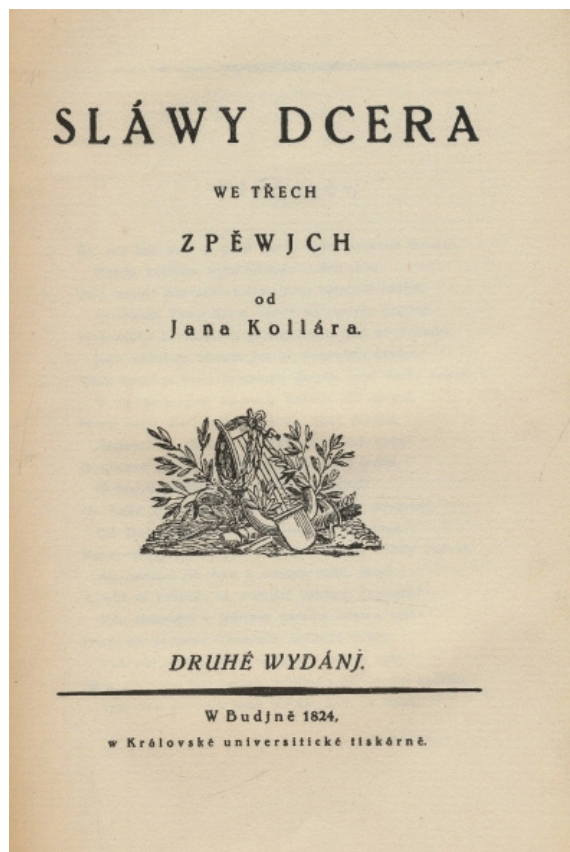
Идеју словенске узајамности у програмски облик разрадио је у трактату „О слованскеј узајамности међу племенима и наречјима словенским“ из 1836. године. Словенску узајамност формулисао је као „књижевну“, без захтева за политичко уједињење, већ само за културно зближавање и узајамност: предлагао је учење словенских језика, оснивање катедри за словенске језике, словенских књижара, књижевних часописа, размену књига, одржавање контаката и узајамну помоћ. Колар је заговарао заједнички словенски језик.

Јан Колар је био апостол словенске узајамности. Имао је представу о Словенима, о словенском суперетносу, али још увек није имао реалну слику о појединачним словенским народима и у суштини је балансирао између четири и осам словенских племена и језика.

Међу главне представнике генерације свесловенства убрајају се П. Ј. Шафарик, Јан Колар, Карол Кузмањи и Франтишек Палацки, који је

завршио гимназију у Тренчину (живео је код рођака Љ. Штура) и евангелички лицеј у Братислави. У тој генерацији били су и Самуел Рожнај, Јан Бенедикти Блахослав, Самуел Томашик и тзв. бранитељи С. Хојч, Љ. Шухајда, М. Куниш, а можда и К. Ј. Руми. Ф. Палацки и К. Кузмањи касније су прешли на националне позиције.

Коларов „Претпев *Кћи Славие*“ близак је на неким местима „Ламенту унижене мајке круне пољске“ Староволског и „Завету сина крунског“ К. П. Грабовског. Има ту и неких елемената повезаних са Јаном Павезом Вороницом. Није реч само о утицајима. Ј. Колар по природи свог дела инклинира пољском тренду са узвишеном визионарском величином народа и месијанизмом, али без радикалног католицизма и великопољског национализма. Зато је са много већом преданошћу био усмерен ка пансловенској идеји. Када говоримо о месијанизму Ј. Колара, треба поменути његов пансловенски карактер, а не издвајање неког (једног) словенског племена, као у случају Пољака. У томе је суштинска разлика. Његово дело има спонтани карактер са емоционалним жаром и представља гејзир надахнућа и уверења у исправност и праведност словенског питања, а када је реч о будућности Словена, са главном оријентацијом ка Русији (наде полагање у Русију опевао је у „Претпеву *Кћи Славие*“, као и у четрдесетак сонета *Кћи Славие*). Пангерманизму је супротставио панславизам, и већ 1821. године предложио уједињење свих Словена и успостављање заједничког језика. Међутим, Коларов предлог о уједињењу Словена у један народ и један језик није био реалан. Наде у словенску будућност црпео је из филозофије Ј. Г. Хердера,

Насловна страна издања *Кћи Славије* из 1824, аутора Јана Колара

Фото: Wikipedia

који је као једини немачки мислилац 19. века сматрао да се Словени, њихов начин живота и култура, здраво развијају и предсказао им светлу будућност.

Следбеници словенске узајамности у Пољској били су Л. Ондрејкович, а посебно А. Мацјејовски, који су учили чешки да би могли да читају чешка дела у оригиналу. Уз њих се убрајају варшавски слависта Кухарски и Росцисевски,

присталица чешко-пољских веза и узајамности, између осталих (Kollár, 1954, str. 58) Пољаци су се међутим нашли у проблемима с Русијом и царским интересима. Зато су остали представници пољске интелигенције имали суздржанији став према словенству, што је проистицало и из интереса пољског племства, које је било под утицајем пољског месијанизма и великопољског национализма (Šafárik, 1963, str. 82 и сл.).

Пансловенска „књижевна“ узајамност била је теоријски израз тадашњих могућности у ситуацији у којој су се Словени у Аустроугарској монархији затекли као најприхватљивија форма словенства у постојећим друштвено-политичким приликама. Наглашавао је наводно „књижевну“ форму узајамности. У §3 списка „О књижевној узајамности...“ написао је да узајамност „не почива у политичком уједињењу Словена“. Био је свестан да би сваки покушај политичког уједињења у тадашњим друштвеним приликама довео до компликација чак и зарад постизања мало онога што је видео као реално могуће.

Треба, међутим, рећи да је „књижевна узајамност“ била само привидна, зато што би у да тој друштвеној ситуацији захтев за политичко уједињење значио изрицање сопствене смртносне пресуде. У његовом делу *Пројоведи и ѿвори II* из 1844. године јасно се види шта значи формулација књижевна словенска узајамност, пошто наводи да основа узајамности морају бити „узајамно поверење, племенит целонародни осећај, морална великодушност... треба да нас и у томе чини сложнима, ако нам случајно други народи и друге стране нанесу неку неправду и увреду... Кроз јединство свих, народ постаје сам у себи јак, слободан, весео, за странце озбиљан, пријатељима драг, противницима у време опасности страхан и непобедив... Ниједан народ није пропао захваљујући јединству; оно је многе мале и слабе народе учинило великим и славним... Непријатељ се усуђује само оно што зна да је изнутра распарчано, млитаво и труло... Национална неслога је национално самоубиство“ (Kollár, 1844, str. 441–446). Од књижевне узајамности овде више нема ни трага, већ је реч

о озбиљном политичком програму идеологије словенске узајамности.

Јан Колар није ниједно словенско племе уздизао изнад осталих, за разлику од пољских мислилаца, који су у неким случајевима настојали да разним образложењима свом племену припишу да је „изабран“ и „предодређен“ за водећу улогу у историји, а понекад не само у оквиру словенства. Код Јана Колара ове тенденције су се везивале само за словенски народ као целину, што је у великој мери била традиција домаћих тенденција. Ј. Колар је сматрао да је руско племе сила, моћ, која би могла да оствари словенску идеју јер је у то време то била једина словенска држава.

Павел Јозеф Шафарик имао је сасвим другачији поглед на Словене од Јана Колара. У *Историји словенској језика књижевности свих наречја* (1826, само две године након Коларове *Кћи Славије*), коју је објавио на немачком, прецизно је одредио територијалне и језичке границе свих словенских језика (није навео Украјинце, али помиње Русине, међутим без ближег одређења, као што је био случај код осталих словенских народа). Издвојио је 10 словенских језика и народа (укључујући језик Ободрита – Балтичких Венда), а међу њима и словачки језик, за који је навео 10 специфичних особина по којима се разликује од осталих словенских језика. Није се слагао са Коларом поводом успостављања заједничког словенског језика и уједињења словенских језика, нити са његовим поделом Словена на племена, али су, упркос томе, били блиски пријатељи и водили су преписку. Била је то за то време прва релативно прецизна анализа словенске целине – суперетноса подељеног на

народе. У *Словенским сѣаринама* (Праг 1837) изнео је и историју Словена потпуно другачије од пангерманских историчара, док је у *Словенском народопису* (1842) дао целовити приказ етнологије Словена, податке о словенским народима, њиховим насељима, језицима, етничким границама, култури и карактеру. Све то било је веома важно за разумевање значаја Словена у Европи. Реч је о критичком делу, у којем није било никаквих назнака национализма, већ је постојало очигледно настојање да се верно и истинито прикажу Словени и њихово место и значај за Европу.

П. Ј. Шафарик је био централна фигура те генерације у многим аспектима, на шта се код нас, посебно међу историчарима, из непознатих разлога пречесто заборавља. Вероватно зато што су почеци Словена, укључујући њихов долазак на наше просторе, датирали много пре 5. или 6. века н. е., што наши историчари и данас из непојмљивих разлога занемарују, позивајући се на пангерманске историјске изворе у којима се 5–6. век н. е. наводи као период нашег доласка на ове просторе.

(Напомена: У Немачкој су идеолошки мотивисани ставови о пореклу Словена оживели у време Трећег рајха у складу са фашистичком теоријом о чистој германској раси и са настојањем да се германски простор прошири на исток, на штету Словена. Словенску расу прогласили су инфериорном. Према овој теорији Авари су потиснули Словене у Европу. На основу тога су закључивали да Словени нису ни могли да дођу у Европу пре 5–6. века н. е. Ова теорија била је значајан инструмент за искључење Словена из европске историје заједно са настојањем да се

заборави богата словенска прошлост. Нажалост, ове тенденције ни данас нису део прошлости. Наши историчари се и даље држе таквог датирања доласка Словена на наша подручја.)

Шафарик је већ током студија у Јени значајну пажњу посвећивао лингвистици. Посебно су га занимали лингвистички радови В. Хумболдта. Упознао се и са основама филолошке компаратистике Ф. Бопа. Језик и његов карактер постали су значајни инструмент у борби за националне идеале и ослобођење у складу са идејом да су истински завичај и домовина налазе у језику. Према тадашњим схватањима, у језику су сачувани карактер и дух народа. Језик и његов карактер су управо стога у делима генерације свесловенства постали органски део словачко-словенског хуманизма и националне идеологије. Значајан допринос у том смислу дао је П. Ј. Шафарик у делу *Историја словенског језика и књижевности свих наречја* (словачко издање 1992). У овом делу одредио је основну линију у погледу словенских језика, њихову поделу – а тиме и поделу Словена, укључујући и словачки језик, што су прихватили не само словенски народи већ и цела културна Европа. Био је то разумљив одговор на настојања немачких лингвиста и историчара, али и дела наших евангелистичких мислилаца, који су чешки језик промовисали као књижевни језик у Словачкој. Чак ни П. Ј. Шафарик својом теоријом о самосталном словачком језику није променио њихово мишљење.

Одвајање од чешког језика словачког језика као засебног разбеснело је чешку интелигенцију. Прецизно је навео десет специфичних особина по којима се словачки језик разликује од чешког и осталих словенских језика (Šafárik, 1963,

str. 318–382, §§ 46–66). Директно је изразио потребу да се у Словачкој конституише „словачки књижевни језик који задовољава све праведне захтеве просветљених припадника народа, (јер) национални живот мора да произлази из матерњег језика“. Био је то одговор на један словенски језик Херкела и Ј. Колара на његова четири словенска племена, где се у чешко племе убрајало и словачко. Према П. Ј. Шафарику треба имати у виду да су Словаци „од Чеха и Мораваца, као и Пољака и Русина удаљени... Добро је испитати шта је заједничко скоро свим Словацима у изговору“. Три године касније писао је у писму Колару: „Ова половичност, ово петљање и вртење итд. нас неће никуда одвести...“ Када су му из Прага пребацивали што је у својој *Историји (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur, 1826)* одвојио словачки језик од чешког језика, рекао је да ће у новом издању своје књиге отићи још даље. „Кукање о одвајању словачког дијалекта од чешког у мојој литератури заиста је неосновано! Не могу од тога одустати. Ићи ћу још даље у следећем издању.“ Позивао је зато и Ј. Колара да не одступи од теза поводом којих су постигли договор три године раније, тј, од правила – писати више на словачком. Удубљен у своје историјске и лингвистичке студије, П. Ј. Шафарик није престајао да размишља о словенским стварима. У Новом Саду 1826. године основана је Матица српска, прва од свих словенских матица: у јулу 1827. године писао је Колару да размишља и о Матици словачкој.

Шафариково одвајање словачког језика послужило је као подстицај и полазиште Љ. Штуру и његовим следбеницима (штуровцима). На *Историји словенској народа и књижевности*

свих наречја П. Ј. Шафарик је почео да ради већ у Јени (као и на *Словенским стијаринама*). Завршио их је тек током боравка у Новом Саду. У овом делу показао је енциклопедијско познавање чињеница (језика и историје) свих словенских народа и са невероватном прецизношћу поделио је језике према самосталним словенским етницитетима и насељеним територијама. Издвојио је и језик Полабских Словена (наводно је наомак Хановера пронашао остатке словенских Ободрита, који су и даље говорили свој језик иако је већ био контаминиран немачким језиком). Помињао је Русине, мада их није издвојио као самостални језик и народ. Као што није издвојио ни помену Украјинце и њихов језик.

Прецизним разграничењем језика словенских народа успоставио је теоријске предуслове за националне покрете словенских народа и усмерио њихову пажњу на развој сопственог етницитета – националног субјекта са својом историјом. То је био основни преокрет у настојањима протестантског дела наше интелигенције да се кодификује књижевни језик у Словачкој који је отворио врата ка уједињењу словачког националног покрета по питању кодификације књижевног језика са католичким делом интелигенције. По свом повратку са студија на универзитету у Халеу, а под утицајем бернолаковског песника Јана Холог и Мартина Хамуљака, на све то се надовезао Људевит Штур. Рад П. Ј. Шафарика изашао је 1826. године, те се тешко може сумњати да Љ. Штур овај рад током студија није познавао, пошто је 1829. године на евангеличком лицеју у Братислави полазио од њега у својим *Историјским предавањима*, иако у њима није говорио о словачком језику (још увек је био заговорник чешког).

Када је наводио три главна дијалекта у Словачкој, П. Ј. Шафарик је као први навео „посебан словачки језик у жупама Туријец, Орава, Липтов, Зволен, Теков, Новоград, Пешта, Боршод, Гемер... у ком се налазе наведени (основни, В. Т.) знакови“ словачког језика. На тај начин припремио је пут Љ. Штуру, који је управо ова нарјечја узео за основу приликом стандардизације словачког језика. Љ. Штур је у књизи *Наука ѿвора словачкої* навео: „Најчистије и најлепше се словачки говори на самим Татрама, у њиховој најзатворенијој средини: у Липтову, Орави, Туријцу, горњем Тренчину, горњој Нитри, Зволену, Текову, Хонту, али и у великом делу Гемера...“ (исто, str. 168). Несумњиво је да је инспирација долазила од П. Ј. Шафарика, али заслугу за то имали су и Јан Холи и Мартин Хамуљак.

За врхунац народнопрепородне теоријске линије генерације свесловенства могу се сматрати рад П. Ј. Шафарика и његове *Словенске сѿиарине* (1837). У Јени су га заинтересовала предавања историчара Х. Лудена (с којим се није слагао по питању сврставања Словена међу Германе) и предавања Х. Ц. А. Еихтадта, код ког је ишао и на приватне часове. Усвајао је њихов метод приступа историјским чињеницама и правио белешке. На значај Шафарикових *Словенских сѿиарина* указује и чињеница да су, убрзо пошто су изашле, преведене и објављене у више европских словенских и несловенских земаља. Радови П. Ј. Шафарика осигурали су словенским народима равноправан положај међу осталим народима на начин против ког у свету, који размишља егзактно, није било озбиљнијих приговора, упркос томе што историчари у Немачкој и на Западу приликом писања европске историје нису узели

у обзир Шафарикове ставове, а њихов надмоћан или отворено непријатељски однос према Словенима није се променио ни дан-данас.

Мала Словачка, вековима одбацивана од стране историје, слаба и поробљена, постала је у 19. веку, заслугом словачке интелигенције, значајна сила словенског покрета, његових национално-просветитељских тежњи и сам центар где се формирала идеологија словенске узајамности, уз активно учешће осталих словенских народа. Године 1823. Ф. Палацки је прешао у Праг, а 1833. исто је учинио и П. Ј. Шафарик. С њима се у Праг делимично преместило и средиште словачког деловања, али је истовремено настало и средиште словачког покрета у Братислави. Године 1829. на евангеличком лицеју у Братислави настало је Чешко-словачко друштво, где су стасали следбеници Људовита Штура – штуровци, а од 1835. Љ. Штур је стајао на његовом челу. Врхунац ових догађаја представља Свесловенски конгрес 1848. године у Прагу и револуционарне године 1848–1849.

Значај Словачке и словачке интелигенције на развој ослободилачког покрета словенских народа потврђује и Алберт Пражак, који је написао да чешка национална традиција „понекад чак изненађује словачким, често пресудним и темељним доприносом“ (Pražák, 1948, str. 262).

Низ значајних личности чешког националног покрета: Ј. Добровски, Јан Колар, П. Ј. Шафарик, Ф. Палацки и др., како их наводе чешки аутори Т. Г. Масарик, А. Пражак, З. Неједли и други, потичу из Словачке било по пореклу, било по студијама. М. Мурко у *Расѿравама из области словачке филолоѿије* (Праг, 1937) нашироко је разматрао значај и заслуге П. Ј. Шафарика и

Ј. Колара за развој националног покрета и свесловенске узајамности за јужне Словене, Пољаке и Русе. Према њему, „семе свесловенске узајамности... засејао је Јан Колар као аутор *Кћи Славије* и својом расправом о тој теми, Шафарик *Народојисом и Сџаринама*“ (исто, str. 163 и 411).

Коларова *Кћи Славије*, наставља даље Мурко, „а посебно његов спис о словенској узајамности, који је већ у првом чешком издању преведен код Срба и Хрвата, постали су право јеванђеље Јужних Словена...“ Исто тако су деловале Шафарикове *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur* (1826), *Словенске сџарине* и *Словенски народојис*, као и разни његови чланци о јужнословенској књижевности условљени његовим дугогодишњим боравком у Новом Саду (1819–1833) и сталним проучавањем јужнословенске новије књижевности, те је постхумно изашло његово дело *Geschichte der südslavischen Literatur*.

П. Ј. Шафарик је 1823–1824, а потом још 1829. и 1832. године, у својим писмима одвраћао Ј. Колара од његове намере да се пресели у Праг због лоших услова у граду, о чему је Ј. Колар озбиљно размишљао. П. Ј. Шафарик је Колару писао: „Не могу да се помирим са идејом да бисте могли да напустите домовину, да се привикнем и помирим са тим не могу.“ Још у мају 1832. пребацивао је Колару и одвраћао га од Прага. Међутим, након проблема који су задесили П. Ј. Шафарика у Новом Саду, и сам се у мају 1833. преселио у Праг, ослањајући се на пријатељство са Ф. Палацким које се касније окрњило. Имао је понуде да пређе на евангелички лицеј у Кежмарок, а потом и на евангелички лицеј у Братиславу, али су му нудили да предаје теологију, што га није

привлачило, па зато то није ни прихватио. Добио је и понуду из Немачке, где се оснивала катедра за славистику, али је посебно величанствену понуду добио са катедре славистике у Петрограду, чак и са солидним обезбеђењем. Али ни ту понуду да предаје на Катедри славистике у Петрограду није прихватио, јер ако је стање у Прагу сматрао лошим, стање у царској Русији оценио је као „катастрофално“. Још мање је размишљао о универзитету у Немачкој. Хтео је да остане близу словенских народа који су били у Аустроугарској монархији да би могао да им помаже у напорима за национално ослобођење.

Тридесетих година 19. века на руским универзитетима почеле су да се оснивају катедре за славистику; жедна науке и вођена љубављу према словенству, омладина која се припремала за те катедре, уз државне стипендије, разишла се по словенским земљама да заврши припреме. Сваког од њих је привлачио Праг, где су живели П. Ј. Шафарик и водеће личности чешког препорода (одакле су долазили и у Братиславу, где су били активни штуровци). Године 1837. већ су изашле и Шафарикове *Словенске сџарине*. Бођански, В. Григорович, Прајс, Срезневски, Погодин, стубови славистике на руским универзитетима, имали су П. Ј. Шафарика као своју академију.

Словенске сџарине још нису ни изашле, а Михаил П. Погодин, професор на Московском универзитету, већ је упозоравао младо поколење руских научника на П. Ј. Шафарика и његово дело. Потражио га је у Прагу већ у августу 1835. и у писму из Прага писао је кући: „Шафарик се доселио овамо пре две године, завршава своју древну историју Словена (*Словенске сџарине*), на којој ради већ неколико година; ово дело је

недостајало у европској књижевности: немачки писци, који се баве свим језицима света, живим и мртвим, хебрејским и санскритским, кинеским и коптским, имају и даље неки необјашњив отпор према словенском и штампају о овом светском језику оно што је срамота читати. Некако не могу да схвате да општа историја не може бити без словенске и да, према томе, сва њихова дела у овој области имају само релативну вредност. Шафариково дело учиниће одлучујућу реформу у историји и поставити чврсте основе свим специјалним историјама словенских народа... Шафарик је без икакве сумње први међу словенским филолозима.“

Погодин је о разговорима са П. Ј. Шафариком написао: „Спасити језик у устима народа – наш је циљ... Ми не треба да бринемо ни о чему другом. То није наша ствар. Нека буде по вољи Божјој. Шафарик је преда мном почео да развија историјат судбина словенских, прошлих и садашњих; његово излагање текло је мирно, узвишеним током. Признање вредности сопственог народа, жарка љубав према њему, вера о његову велику судбину, нека врста светог стрпљења које не допушта ни јадиковке ни гунђање, вера у Промисао – то је оно чиме је била прожета свака његова реч. Јасно сам видео разлику између ватреног, енергичног младића, који мисли само о сутрашњици, и искусног човека који рачуна на векове; јасно сам видео разлику између увреженог уверења, зрелог плода дугог размишљања и тренутног напада; схватио сам шта значи зависити од тренутка и владати временом. Какав узвишен говор! Шафарик није поменуо ниједно име, ниједну личност; само племена, народи су га занимали. Готово да није

примећивао свакодневне догађаје и говорио је о вековним последицама. Какав племенит спокој! Уверење у узвишеност ствари, у значај свог позива одражавало се на његовом лицу, чуло се у тоновима његовог гласа. Слушао сам великог човека не усуђујући се да удахнем, плашећи се да изговорим иједну реч, гледао сам га са побожношћу. Чинило ми се да слушавам глас с оне стране, да преда мном стоји човек из апостолских времена.“

Како је могуће да постоји такав човек, питао је сам себе Погодин, те објашњавао је овако: „Тешко је замислити толику љубав према народу и једнако учешће у судбини свих различитих племена. Биле су потребне посебне околности да се развије таква појава. Било је потребно прво живети поред Турака, затим под аустријском влашћу, упознати се са Пољацима, сукобљавати се са Мађарима, да би на крају схватио у душу све словенске елементе, постао као представник целокупног словенског народа, да га боле ране тог народа, да се радује његовим радостима, да чува његове наде.“

Руски славенофили су се дивили П. Ј. Шафарику не схватајући како је могуће да је написао таква дела у тако тешким прашким материјалним условима. Грановски, такође професор Московског универзитета, који је посетио Шафарика у Прагу 1838. године, написао је: „Не знам чему се више чудити код Шафарика, његовој великој учености или његовом великом карактеру. Он није само обичан сиромашан човек, већ у дословном смислу не зна данас шта ће јести сутра. Ми се дивимо одрицању с којим се Немци предају науци, али код Шафарика је то још чудније јер га, поред сиромаштва, притискају и

хиљаде других околности којих у Немачкој нема. А ипак је он спокојан и постојан.“

Погодин и Грановски су већ били код Шафарика као универзитетски професори. Бођански је дошао у Праг (1838. године и са Срезневским, одакле је отишао у Братиславу; Срезневски је посетио Братиславу по повратку Љ. Штура из Немачке и задржао се у Братислави три месеца и тада посетио Ј. Холога) и припремајући се за словенску катедру написао је Погодину: „Шафарик је за мене цела академија... цела библиотека, жива енциклопедија целокупног знања о Словенима. Сваког дана имам прилику да то уочим, а када помислим шта је све то коштало у тако окрутним околностима, недостатку и препрекама, зачудим се“ (цитати руских славенофила према: Škultéty, 1928).

У овом контексту не могу се заобићи одједи идеологије словенске узајамности (свесловенства) у Русији у другој половини 19. века (после револуционарних година 1848–1849). Тиме се мисли, пре свега, на дело Н. Ј. Даниловског *Русија и Европа*. Русија је у другој половини 19. века била у ситуацији да је већи део руске интелигенције запао у нихилизам сумњајући у смисао историјског постојања Русије. Још горе је било што је таквим схватањима подлегао значајан део руске интелигенције, која је морала да буде пример свесног историјског живота народа и да га свесрдно чува. Том тренду подлегао је и познати руски филозоф В. С. Соловјов. Најпре је признавао три светске силе: муслимански исток, западну цивилизацију – које су по њему упале у „мртво“ јединство, себичност и анархију. Живот је требало обновити „краљевством треће силе“, чији носилац могу, према Соловјову, бити само

„Словени и руски народ“. Међутим у каснијим годинама прешао је на сасвим другу позицију, према којој „улога Русије почива у способности националног саможртвовања“. Напустио је славенофиле и придружио се осталим „западњацима“, о чему сведочи његово дело *Русија и универзална црква*.

По изласку дела *Русија и Европа* Даниловског, В. С. Соловјов прогласио га је „застрашујућом теоријом“, што је био став сличан оном делу руске интелигенције које је обузело обожавање западне културе и образованости и дело Даниловског прогласило „страшилом панславизма“ преузетим из националних покрета словенских народа Аустроугарске и Запада. Био је то веома опасан тренд у Русији. Ове тенденције великог дела руске интелигенције нису се промениле ни после победничког Руско-турског рата (април 1877. – март 1878), у ком је дошло до ослобођења словенских народа од турског ропства (Бугарска, Румунија, Србија, Црна Гора).

Данилевски је реаговао на Соловјова. Није се слагао са његовим мишљењем „да у интересу постизања ’универзалне’ улоге – стварања светског друштва треба жртвовати словенски (руски) културни и историјски тип“. Данилевски је претпостављао „да ће у будућности непријатељство према Словенима нестати, али не пре него што се Запад увери у непоразивост светске силе на Истоку, коју ће представљати Свесловенски савез. Према Данилевском, пансловенска унија је неопходна као гаранција очувања светске равнотеже“, без угрожавања околног света (Danilovský, 2022, str. 8–9). У наведеном делу налази се низ мисли занимљивих и за данашње време, али њих сада не треба овде шире

тумачити. Са својим схватањима о словенству Данилевски није био усамљен у Русији. Могли бисмо да уз њега набројимо читав низ других личности 19. века. Поменимо барем оне који су му били блиски по ставовима: Л. Н. Толстоја (дописивали су се, а Толстој је и посетио Да-

нилевског), С. Пушкина (песма „Клеветницима Русије“), Н. Н. Страхова – написао је биографију Данилевског, Ф. М. Достојевског и његове пророчке мисли о Словенима и односу Запада према њима, а такође треба убројати и Ј. Н. Бестужева-Рјумина.

References/Литература

- Danilevsky, N. J. (2022) *Russia and Europe*. Nitra: Nitrava. [In Slovak]
- Kollár, J. (1954). *About literary reciprocity*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. [In Slovak]
- Kollár, J. (1844). *Sermons and speeches II*. Budin: Tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó. [In Slovak]
- Pražák, A. (1948). *Czech Revival*. Praha, E. Beaufort. [In Czech]
- Šafárik, P. J. (1963). *History of the Slavic language*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. [In Slovak]
- Šafárik, P. J. (1992) *History of the Slavic language and literature of all dialects*. Košice: Timura, V. (2023). *Generations of revival*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov. [In Slovak] Východoslovenské vydavateľstvo. [In Slovak]
- Škultéty, J. (1928) *About Slovaks*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]

Viktor M. Timura

Slovak Academy of Sciences

Bratislava (Slovak Republic)

The generation of Pan-Slavism and Russian Slavophiles

Summary

100 |

The issue of cooperation between Slavic peoples remains relevant to this day. Its beginnings reach way into the past, at the very least to the period of the Great Moravian state. A certain peak happened in the 19th century, particularly in connection with the revolutionary years of 1848-1849, when a wave of revolution swept across European nations, especially the Slavic peoples who endured oppression within Austro-Hungarian Monarchy. In this process, it is noteworthy that the impulse for mutuality and cooperation among the Slavic peoples originated in Slovakia and subsequently spread to all Slavic nations. It served as a stimulus for Slavophilism in Russia as well, from where individuals came to Slovak and Czech representatives not only to gain experience, but also to admire them for their Slavic enthusiasm.

Keywords: reciprocity, Slavic, Slavophiles, Russian Slavophiles, Slovak Štúrovci, generations, Pan-Slavism, Czechoslovak society, Slavic Congress, national revival, Russia, messianism, Pan-Germanism